

3.3. EKONÓMIA BLAHOBYTU

Ekonómia blahobytu vychádza z teórie preferencií a užitočnosti. Snaží sa zistiť, či je možné z poznania jednotlivých užitočností rôznych jednotlivcov urobiť vedecké závery o vplyve rôznych alternatív (konania rôznych jednotlivcov) na celkový „spoločenský blahobyť“.

Kritika ekonómie blahobytu hlavného prúdu

Predstavitelia starej ekonómie blahobytu¹²⁴ sa domnievali, že hraničná užitočnosť peňazí pre ľubovoľného jednotlivca klesá s rastom jeho peňažného príjmu. Preto si bohatý človek cení dodatočnú peňažnú jednotku menej než chudobný. Z toho podľa nich logicky plynul záver, že *ceteris paribus* hodnota spoločenskej užitočnosti sa maximalizuje prostredníctvom progresívneho zdanenia, ktoré zaťažuje relatívne viac bohatých než chudobných a zároveň umožňuje poskytovať chudobným relatívne vyššie sociálne dávky.

Stará ekonómia blahobytu mala však jednu významnú chybu, predpokladala možnosť interpersonálnej komparácie užitočnosti. Porovnávanie užitočnosti rôznych jednotlivcov nie je však za žiadnych okolností možné, keďže ľudské preferencie sú jednak ordinálne (nie kardinálne) a jednak subjektívne (nie objektívne dané).¹²⁵

Východiskom z tejto situácie sa stalo Paretovo pravidlo, podľa ktorého môžeme skonštatovať nárast v „spoločenskom blahobyte“ iba a výlučne v situácii, keď došlo k nárastu blahobytu aspoň u jedného človeka bez toho, aby hocikto iný touto zmenou utrpel (zaznamenal pokles svojho blahobytu). To znamená, že ak dôjde k zvýšeniu individuálneho blahobytu „n“ osôb a zároveň aspoň jednej osobe sa užitočnosť zníži, nemožno vyriešiť žiadny vedecký záver o zmenenej situácii, keďže nie sme schopní nijako porovnať tieto dve protichodné zmeny v blahobyte daných jednotlivcov, aj keby početne tá prvá skupina prevyšovala tú druhú mnohonásobne. Akýkoľvek podobný pokus by implikoval vnášanie hodnotových súdov, čo by bolo neprípustným porušením vedeckej zásady hodnotovej neutrality.

Zavedením Paretovho pravidla do ekonomickej teórie sa skončila éra starej ekonómie blahobytu a začala éra novej ekonómie blahobytu s mnohými pokusmi poskytnúť

¹²⁴ Ako reprezentatívny príklad pozri predovšetkým Pigou, A. C.: *The Economics of Welfare*. Londýn : Macmillan, 1920.

¹²⁵ Prvú komplexnú a zdrvivú kritiku Starej ekonómie blahobytu možno nájsť v Robbins, L.: *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*. New York : New York University Press, 1984.

operatívnejšie riešenie (než Paretovo pravidlo) a zároveň zostať verný zásadám čistej vedy nedotknutej akýmkoľvek ad hoc etickými súdmi.¹²⁶

Pravdepodobne najznámejším a relatívne najúspešnejším pokusom takéhoto druhu je Kaldorov-Hicksov „kompenzačný princíp“.¹²⁷ Podľa tejto teórie možno čisto vedecky (bez akejkoľvek etickej príchute) tvrdiť, že došlo k rastu „spoločenského blahobytu“ aj v situácii, keď niektorí jednotlivci zmenou získavajú a niektorí strácajú. Avšak len vtedy, ak „vítazi“ sú v stave kompenzovať „porazených“ a aj po tejto kompenzácii, budú pociťovať ešte stále vyššiu úroveň individuálnej užitočnosti (blahobytu) ako pred zmenou.

Hlavným nedostatkom tohto prístupu je jeho virtuálny charakter. Kaldor a Hicks totiž nevyžadujú, aby sa kompenzácia naozaj uskutočnila. Podľa nich stačí to, že kompenzácia by mohla teoreticky prebehnúť, t. j. „vítazi“ by boli teoreticky schopní odškodniť „porazených“ a ešte by im aj zostal nejaký prebytok. Avšak tu je už na prvý pohľad zreteľný rozpor s koncepciou demonštrovaných preferencií. Ako môže totiž niekto nezávislý (mimo konajúceho samotného) vedieť, či sa „vítazom“ oplatí kompenzovať „porazených“, ak to oni sami svojim konaním nedemonštrujú? Pokiaľ tak naozaj neurobia, nie je nikto schopný s apodiktickou istotou povedať, že daná situácia spĺňa „kompenzačný princíp“. A naopak, keď k danej kompenzácii naozaj dôjde a všetci „porazení“ budú v plnej výške odškodnení, nastáva situácia, keď nikomu nepoklesol jeho individuálny blahobyt a aspoň jednej osobe vzrástol, čiže typický príklad Paretovho pravidla – nič viac a nič menej.

Okrem toho, aj keby sa „vítazi“ rozhodli reálne kompenzovať „porazených“, zostáva vyriešiť jeden dosť významný problém. Nik, predovšetkým ani samotní „vítazi“, ktorí majú kompenzáciu realizovať, nepoznajú potrebný minimálny rozsah kompenzácie a ani ho nemajú šancu nikdy spoznať, keďže ich akt predstavuje unilaterálne konanie – darovanie, ktoré je úplne odtrhnuté od pociťovanej (zníženej) užitočnosti príjemcu („vítaza“). Mnohí ekonómovia tvrdia, že tento problém možno vyriešiť pomocou dotazníkov vyplnených

¹²⁶ Bližšiu genézu Paretovho pravidla a jeho vplyv na ekonomickú teóriu – predovšetkým ekonómiu blahobytu – pozri v Herbener, J.: *The Pareto Rule and Welfare Economics*. Review of Austrian Economics 10, 1997, 1.

¹²⁷ Detailnú kritiku tohto pravidla z pohľadu rakúskej školy pozri napr. v Stringham, E.: *Kaldor-Hicks Efficiency and the Problem of Central Planning*. *The Quarterly Journal of Austrian Economics* 4, 2001, 2.

poškodenými. Kto však zaručí, že rozsah poškodenia, uvedený jednotlivými „porazenými“, skutočne zodpovedá ich reálnej strate?¹²⁸

Ostatné pokusy predstaviteľov¹²⁹ novej ekonómie blahobytu sa vyznačovali ešte väčšími nedostatkami ako „kompenzačný princíp“. Výsledkom je dnešný opätovný návrat k ešte užšej interpretácii Paretovho pravidla. Táto interpretácia vo svojej podstate neumožňuje podľa rakúskej školy akékoľvek vedecké závery ohľadne „spoločenského blahobytu“.¹³⁰

Rekonštrukcia ekonómie blahobytu

Rakúska ekonómia blahobytu vychádza už z vyššie spomenutého konceptu demonštrovaných preferencií. Tento prístup sa vyznačuje realnosťou a abstrahuje od všetkých hypotetických stavov, zbytočne zneprehľadňujúcich celú teóriu. Jeho ďalšou výraznou prednosťou je, že sa zbavil známeho problému „závisti“. Mnohí ekonómovia, vychádzajúci z konceptu hypotetických hodnotových škál, interpretujú Paretovo pravidlo príliš úzko. Podľa nich, aj keby sa dôsledkom nejakej zmeny mali všetci členovia spoločnosti lepšie, nevylučuje to prípad, že sa nájde aspoň jeden extrémny závistník, ktorý sa dôsledkom toho bude cítiť oveľa horšie. To znamená, že pomocou Paretovho pravidla nie sme schopní čisto vedecky konštatovať nárast alebo pokles „blahobytu spoločnosti“.

Prijatím konceptu demonštrovaných preferencií sa takémuto úzkemu chápaniu Paretovho pravidla vyhneme, pretože do úvahy možno brať len reálne demonštrované (ukázané) preferencie. Ak teda na voľnom trhu dôjde k výmene, všetci jej účastníci slobodne demonštrovali, že si jej realizáciu prajú, t. j. že pre nich znamená zvýšenie blahobytu. A keďže v podmienkach slobodného trhu nemožno konať spôsobom, ktorý by proti vôli

¹²⁸ Pozri Rothbard, M. N.: *Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics*. In: Sennholz, M. (editor): *On Freedom and Free Enterprise*, ref. 102; Rothbard, *Ethics of Liberty*. New York : New York University Press, 1998.

¹²⁹ Napr. A. P. Bergson, P. A. Samuelson, K. J. Arrow.

¹³⁰ Na bližšie objasnenie pozri Rothbard, M. N.: *Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics*. In: Sennholz, M. (editor): *On Freedom and Free Enterprise*, ref. 102 a Herbener, J.: *The Pareto Rule and Welfare Economics. Review of Austrian Economics* 10, 1997, 1.

vlastníka obmedzoval jeho vlastnícke práva, môžeme čisto vedecky konštatovať, že prebiehajúce procesy vedú vždy na voľnom trhu k nárastu „spoločenského blahobytu“. ¹³¹ Naopak, v prípade interferencie štátu do slobodného trhu vzniká situácia, keď sa buď realizuje „výmena“, ktorá by sa inak vôbec neuskutočnila, alebo sa táto „výmena“ deje v podmienkach, aké by na slobodnom trhu nenastali, prípadne sa výmena vôbec nezrealizuje. Inak povedané, štát svojím konaním násilným spôsobom obmedzí vlastnícke práva jednotlivcov, ktorí by bez prítomnosti tohto obmedzenia konali inak. ¹³² A skutočnosť, že by konali inak znamená, že toto konanie jednoznačne preferujú pred tým, aké robia teraz, t. j. že nimi pociťovaná užitočnosť spojená s pôvodným slobodným konaním je vyššia, než tá, ktorú pociťujú pri konaní násilím vynútením štátom. Jednoznačným záverom je potom apodikticky pravdivé konštatovanie, že štátne intervencie do slobodného trhu nemôžu viesť k nárastu „spoločenského blahobytu“, ale presne naopak – k jeho poklesu. ¹³³

Z knihy Štefunko, Martin: *Ekonomia slobody*, Kalligram, 2005, www.iness.sk

¹³¹ Pozri Rothbard, M. N.: *Power and Market*, ref. 102.

¹³² Samozrejme, nie každá intervencia štátu znamená reálnu zmenu konania jednotlivcov. Napr. stanovenie maximálnej ceny zemiakov zo strany štátu na úrovni 1 000 000 Sk za jeden kg by za súčasného stavu nemalo žiaden praktický vplyv na konanie jednotlivcov.

¹³³ Rothbard sa pôvodne domnieval, že vedecky môžeme s apodiktickou istotou konštatovať len to, že „štátne konanie nemôže nikdy zvýšiť spoločenskú užitočnosť“ (Rothbard, M. N.: *Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics*. In: Sennholz, M. ed.: *On Freedom and Free Enterprise*, ref. 102). Až Hoppe pomocou svojej „argumentačnej etiky“ dokázal aj platnosť tvrdenia, že štátne konanie znižuje blahobyť spoločnosti. K tomu pozri Hoppe, H. H.: *The Economics and Ethics of Private Property*, ref. 76. Alternatívne vedecké zdôvodnenie tohto tvrdenia predstavuje aj kombinácia prístupu prezentovaného v Rothbard, M. N.: *Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics*. In: Sennholz, M. (editor): *On Freedom and Free Enterprise*, ref. 102 a v Hülsmann, J. G.: *Facts and Counterfactuals in Economic Law*. *Journal of Libertarian Studies*, 17, 1, 2003.